

Pregó del XLV Concurs Internacional de Cant "Francesc Viñas"

Digníssimes autoritats, amics tots i –afegiria-, vells amics, ja que crec sense cap falsa modèstia -però agraint-ho en tot el que val-, que és precisament aquesta vella amistat amb la gran família Vilardell Viñas el que m’ha portat avui aquí, obrint la quaranta-cinquena edició d’aquest festival tan seu.

El fet de venir a aquesta estrada, m’ha fet reviure vells records, als que voldria referir-me aquest vespre i, a la vegada, m’ha acostat al fet de l’eclosió wagneriana que de forma tan extraordinària es produïa a casa nostra. Ambdues coses, els records i Wagner, guiaran les meves paraules.

Conservo una memòria ben viva de quan el doctor Vilardell, gran amic del meu pare, coincidint a Montreux, durant la guerra civil, venia afectuosament a dictaminar sobre les angines complicades d’una nena de nou anys. Seguiria després la nostra estada a Amèrica i la mort del pare l’any 47.

Poc després vaig venir a passar unes setmanes a Barcelona amb la meva mare, i d’aquell viatge no se m’ha esborrat una deliciosa vetllada musical a can Vilardell. Recordo especialment l’escalf i simpatia que li donava aquella gran senyora que era la Mercè Viñas. Uns anys més tard, ja casada, tornava jo definitivament a Barcelona, i vaig poder viure de prop el naixement del concurs, aquesta valenta iniciativa del doctor Vilardell a la que la seva filla Maria volcà una tan gran dedicació, fins aconseguir superar aquells primers anys de solitària travessa del desert.

Avui poden estar orgullosos, ho hem d’estar tots, de la trajectòria recorreguda, de la maduresa assolida, dels fruits que ha portat a la música, a la vida musical i als itineraris professionals de tantes i tantes persones.

Retornant però, als llunyans i vius records d’infància, en un marc com aquest, el que se’m fa ben present és la meva primera òpera. Corria l’any 41, vivíem a Nova York, tenia jo 11 anys, i vaig assistir al Metropòlitan a la posada en escena de Lohengrin, amb Kirsten Flagstad i Lauritz Melchior. Cap altra representació posterior ha pogut esborrar la memòria d’aquella. Abans d’anar-hi el meu pare em va explicar fil per randa l’argument (aquella noia tan tafanera...) Va ser el dia en que per primera vegada vaig sentir parlar del tenor Viñas, l'ànima d’aquest concurs. Com si fos ara, veig el meu pare explicant-me amb emoció l’extraordinari Lohengrin del tenor Viñas cantant el *racconto*: “de lluny en lluny on mai anar podríeu...”.

Va ser la primera, però no pas l'última vegada que vaig sentir el meu pare recordant la figura del gran tenor.

Val a dir que la presència de Viñas a l'escena lírica catalana fou una d'aquelles coincidències històriques imprevisibles. L'ambient musical no podia ser més receptiu. Neix al 1863, quan ja ha entrat a Catalunya l'embadaliment wagnerià. Als 25 anys serà protagonista del Lohengrin que s'ofereix a la Reina Regent en la inauguració de l'Exposició Universal. A primers de segle ja quedarà incorporat pel tenor el costum de fer el bis del *racconto* en català, aquell *racconto* que tant recordava el meu pare.

I no vull deixar de mencionar l'inoblidable Parsifal de l'any 13. Després d'algunes audicions parcials del Parsifal, -com aquella del Palau on debutà una joveníssima Conxita Badia, fent de noia Flor- l'any 1913 tocava a la seva fi. Arribava així la data -com sabeu- en que (superat el centenari del naixement del compositor), s'aixecava la prohibició de que el poema místic es sentís fora de Bayreuth. Quan Barcelona va ser la primera ciutat europea que estrenà el Parsifal en la seva totalitat, òbviament, el cavaller del Grial seria el tenor Viñas.

Segur que molts coneixeu l'estratagema que va permetre aquesta primícia, però recordaré que es va aprofitar l'avantatge que oferia la diferència d'una hora en relació amb Alemanya, per aixecar el teló a Barcelona: a les 11 de la nit del 31 de desembre de 1913. Alemanya ja havia canviat d'any i la condició s'havia complert. A Madrid l'obra s'estrenaria l'endemà.

Doncs, com deia, fins que Viñas va abandonar l'escena l'any 19, la seva presència quedà oportunitatíssimament emmarcada dins del fenomen del Wagnerianisme present en tots els àmbits de la ciutat.

Des la primera Societat Wagner, fins a la creació de l'Associació wagneriana de Barcelona, a l'entrada del segle XX, que va ser ànima i motor d'aquella presència expressada notòriament en les lletres: en tots els textos traduïts per Pena i Ribera, i també en altres versions, com les del Parsifal i el Tristany de Joan Maragall. En les arts: dubto que hi hagi cap teatre comparable al nostre Palau de la Música pel que fa a la concentració de símbols wagnerians. Com n'hi havia, naturalment, al Liceu i al Cercle. Trobarem també aquesta presència en la vida social, on -com va recordar Miguel Lerin-, tan gran era la febre wagneriana que, encara als anys 20, s'arribaven a muntar òperes a domicilis i teatres privats. Al domicili del senyor Alfons Par, per exemple, aleshores president de l'Associació, s'hi va representar el primer acte de la Valkiria interpretat per Maria Tell, Manuel Martí i Lluís Balcells.

El wagnerianisme no quedava limitat a la burgesia barcelonina. Jo tinc un record familiar ben pròxim pel que fa al meu sogre -ancorat a Reus-, membre allà del Centre de Lectura i, molt especialment de la seva Associació de Concerts, que seguia una programació -no cal dir-ho- marcadament

wagneriana. En els últims anys, que va passar amb nosaltres a Barcelona, el recordo esperant amb delit el Lohengrin, o el Sigfried, del diumenge a la tarda, al que assistiria resseguint-ne tots els motius.

Per mi, allò representava tota una lliçó: el veure com era la música la que -superant la distància de terres i de caràcters-, havia aproximat dos éssers ben distints, com foren el meu pare i el meu sogre. I pensant en persones com ells, en els sentiments que els unien, pensant en aquella Catalunya tan wagneriana, no deixa d'admirar-me que la influència del compositor alemany sobre la nostra terra es mogué sempre sobre valors com la recuperació patriòtica d'uns orígens medievals -seguint les passes de la Renaixença- o la pura admiració de noves formes musicals com expressió de sentiments nobles i enlairats. Mentre que, per contra, la història ens mostra que, en Wagner, l'expressió artística sorgia en paral·lel amb perilloses il·lusions de superioritat racial i acabaria acompanyant i justificant els totalitarismes, molt especialment el nazisme.

I no es pot dir -com pretenen alguns- que és injust condemnar una persona per uns fets ocorreguts més de 60 anys després de la seva desaparició. En el cas de Wagner, si més no, això seria un equívoc. Perquè la seva responsabilitat intel·lectual es fa explícita en les seves pròpies paraules dites en vida. No vull allargar-me ara amb cites, però l'any 1842, per exemple, s'agenolla vora d'un riu per jurar "fidelitat eterna a la pàtria, a la Gran Alemanya unida. I al servei d'aquesta regeneració -diu- es sotmetran els altres valors, inclosa la religió". O el 1850 admet que "és indiscutible -cito paraules seves- que la raça blanca es deteriora en qualsevol barreja amb altres menys nobles". Aquell any serà el de la publicació del seu llibre "El judaisme i la música" del que s'ha escrit que conté tots els tòpics de l'antisemitisme.

Que tot aquest pensament va calant profundament en el nazisme és una obvietat. Per això voldria seguir ara el fil d'un personatge que em sembla que és una mica la personificació d'aquesta simbiosi de pensament i vida. Em refereixo a Winifred Wagner, o, millor dit, a la jove anglesa, anomenada Marjorie Williams, nascuda el 1897, que per raons de família es trasllada a Alemanya. Allà coneixerà els Wagner. Aviat es canviarà el nom per Winifred i amb només 18 anys es casarà amb Sigfried, el fill segon del compositor que tenia 46 anys en aquell moment. Per tant passarà a ser la jove de Còsima, amb qui conviurà, cosa no fàcil, ja que l'esposa de Wagner, era dona de gran caràcter i se li atribueixen tota mena d'excentricitats. Winifred assumirà el paper d'amfitriona a la vila Wahnfried, la residència familiar a Bayreuth, on s'anirà aprofundint l'afinitat de tot aquell *entourage* amb el moviment polític que anava sorgint.

L'any 23, per primera vegada, Hitler hi serà el convidat d'honor i sorgirà entre Hitler i Winifred un corrent de simpatia que mai s'estroncarà. Pel novembre d'aquell any, quan Hitler és empresonat com a conseqüència de la

fracassada sublevació de la cerveseria de Munich, Winifred es mobilitza per fer-li arribar uns paquets de queviures juntament amb fulls de paper d'escriure. Ben entès que sembla que allò que escrivia el presoner durant aquelles setmanes era el Mein Kampf.

Amb l'adveniment del Tercer Reich, les visites a Bayreuth aniran adquirint un pes més institucional. Després de la mort de l'espòs, l'any 30, augmenta encara més el paper de Winifred en tot el que es fa al voltant del Festspielhaus i, especialment, l'acollida donada, al Führer i al seu seguici. Més tard, entre altres activitats, ella serà la traductora personal de Hitler, a l'hora de les negociacions que aquest mantindrà amb Anglaterra.

Naturalment, l'esclat de la guerra trastoca la perspectiva, i la manca de turisme obliga a fer representacions per l'exèrcit, fins i tot pels ferits, per tal de mantenir viu el teatre fins el límit. La família Wagner es dispersa però no fa massa han aparegut diversos estudis sobre la figura de Winifred, fins i tot alguns testimonis personals ben significatius: en alguna correspondència de la post guerra, ella es lamenta del menyspreu que demostren els "invasors" pel Spielhaus, el seu teatre, permetent que s'hi arribin a representar operes italianes, o fins i tot, un festival Stravinsky. Resulta també impressionant una entrevista a la televisió on, als seus 78 anys, al marge de reconèixer com va usar la seva influència en les altes esferes per aconseguir salvar víctimes de condemnes injustes, ella manté la seva –no sé si dir-ne fidelitat o obcecació- en la línia de que Hitler ignorava la majoria de crims que es cometien i si d'alguna forma n'era responsable, el bé que va fer al país sempre seria (segons ella) superior als errors.

A Alemanya la vida continua, l'any 51 es reobre el teatre de Bayreuth al festival wagnerià. Vist a distància, ens admira veure com el que s'imposa és l'art, la bellesa, la música autèntica, sense més connotacions. El Spielhaus es torna a omplir de gent d'arreu del món, mentre que els fills, Wieland i Wolfgang, aparten a Winifred de tota decisió. Avui, si hi ha debats, són sobre les postes en escena o altres temes musicals. Però si encara recordem la personalitat de Winifred, és com a exemple de l'innegable estret lligam que es produí entre el món wagnerià i el nazisme, que res té a veure amb els valors amb els que va associar-se a casa nostra la música del compositor alemany.

Tornem doncs a casa. El Liceu reneix després de la nostra trista guerra. L'any 1940 es sentí un altre cop La Walkiria. I finalment en una operació força insòlita, l'any 55 (4 anys després de la seva represa) tot l'esplendor del festival de Bayreuth es traslladà a Barcelona. Es va tractar d'una iniciativa del Patronat Pro Wagner que, lògicament, va comptar amb l'aprovació del govern. Però el fet és que gràcies a l'empenta d'aquell Patronat, Barcelona va tornar a tenir protagonisme wagnerià, comptant amb les necessàries reformes fetes al Liceu per poder representar dignament i en la seva integritat la Walkiria, el Parsifal i el Tristany –sota la mirada dels propis germans Wagner-. Catalunya s'obria

novament al món. Alguns recordareu potser, aquelles llarguíssimes vetllades que s'iniciaven a les 7 en punt, tots de 21 botons, amb les camises dels fracs ben emmidonades.

Alegrem-nos doncs de que malgrat tantes circumstàncies històriques difícils, l'art de Viñas i la voluntat d'una família fidel hagin produït aquest fruit. Felicitem-nos de l'admirable itinerari d'aquest concurs i de la seva consolidació en l'escena internacional. Això sí que és un exemple del que el veritable amor per la música pot fer per un país i per la seva cultura.

Helena Cambó
19 de gener, 2008